

BULLETIN

van de Historische Kring

HET LAND VAN HERLE

OPGERICHT 4 APRIL 1945

Twee-maandelijks tijdschrift ter versteviging van het contact tussen de historie. beoefenaars en historie-belangstellenden, wonende in het oude Heerlener land.

De historische ontwikkeling van Heerlens plattegrond.

DE huidige plattegrond van Heerlen met zijn grillig lopende grenslijn bestrijkt een oppervlakte van 12 à 13 km. lengte met een breedte, die op sommige punten in de buurt van het oude centrum slechts 3 à 4 km. bedraagt.

In de middeleeuwse tijd lag Heerlens' kom evenwel centraal t.o.v. de omliggende buurten en wijken omdat het gebied van de gemeenten Voerendaal, Hoensbroek, Schaesberg en Nieuwenhagen één geheel uitmaakte met het territoire der toenmalige hoofdschepenbank en vrijheid van Heerlen.

De redenen, waarom onze stadsplattegrond er zo gehavend uitziet, liggen in onze streekhistorie besloten, die tot de huidige gebiedsampulatie heeft geleid.

De bespreking van deze aangelegenheid houdt mede verband met vraagstukken over Heerlens' kerkelijk- en wereldlijk- bestuurlijke verhoudingen, over de sociaal-economische opbouw en de ontwikkeling van het grondbezit. Ook kwesties van publiekrechtelijk karakter — de Vrijheid van Heerlen — en van het ontstaan van een bewoningskern rondom een *versterkt centrum* — de plattelandsvesting van Heerlen — houden hiermede verband. Het is n.l. gebleken, dat Heerlen in de documenten voorkomt als castrum, munitio, vestinghe, oppidum en „die Vrijheid”. Het loont derhalve de moeite om na te gaan, in hoeverre t.a.v. deze gezichspunten iets méér constructiefs op verantwoorde wijze kan worden bevestigd. Een poging om in de XIe — XIVe eeuw van Heerlen door te dringen voorziet bovendien in een grote leegte van onze kennis van het geschiedkundig gebeuren dezer streek.

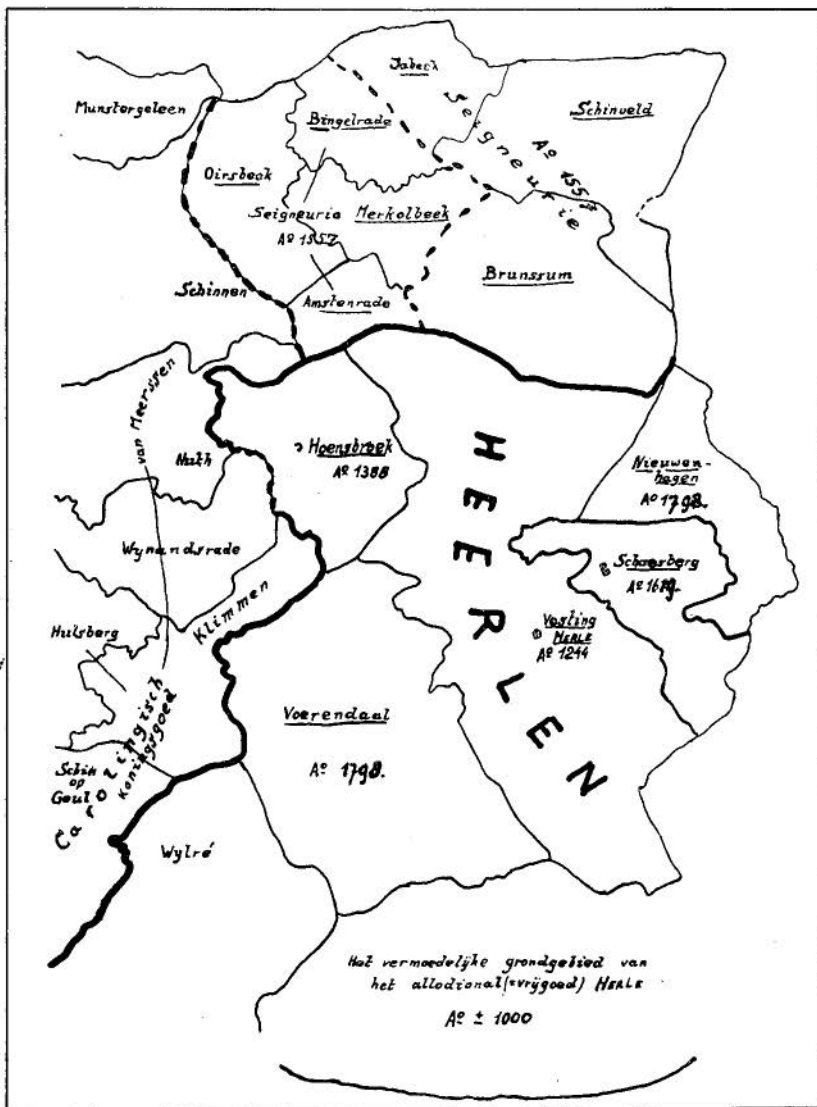
We moeten tot ver in het verleden teruggaan om aan een historisch betrouwbaar punt te kunnen vastknopen. Ons houvast is de bekende oorkonde van het jaar 1065, door dr J. Tesser S.J. in de Maasgouw van 1949 uitvoerig besproken en waarin een toestand is vastgelegd voor het Heerlener land in het jaar 1049¹⁾. Hierin wordt o.m. gezegd, dat Udo van Toul de allodiale bezitter is van Heerlen. Wat moeten we hier verstaan onder „allodiale bezitsvorm”, wat onder „Heerlen” en wie was Udo van Toul?

De term „allodium” komt gedurende de gehele middeleeuwen voor om grondbezit met hieraan verbonden bepaalde rechten aan te duiden. Voor de periode, die ons hier bezig houdt, heeft het betrekking op grond die van koninklijke bezitsoorsprong is. Een hierover recente verschenen studie karakteriseert allodiaal bezit als grond, waarover men kon beschikken zonder hierover aan iemand rekenschap verschuldigd te zijn²⁾. Het is derhalve noodzakelijk — wil de Heerlense grond aan deze eigenschap voldoen — dat Udo van Toul, heer van Heerlen, koninklijke afkomst kan bewijzen. Uit mijn eertijds gedane onderzoekingen in deze materie is gebleken, dat Udo inderdaad afstamt van de Karolingische koningin Geberga³⁾. Door haar eerste huwelijk met Giselbrecht bezat zij een reeks koninklijke domeinen in de Maas-, Haspen-, Lomme-, en Henegouwen⁴⁾.

Wat moeten we nu onder „Heerlen” verstaan anno 1049 of m.a.w. welk oppervlak besloeg Heerlen toen? We kunnen de beantwoording hiervan op twee manieren benaderen: door vaststelling van zijn grenzen van buiten af en door beproeving van de inwendige opbouw van het gebied. Bij de toepassing van de eerste methode kunnen we over meerdere betrouwbare gegevens beschikken. Daar is vooreerst de bekende schenking van het Meersen-complex door koningin Gerberga aan de abdij van St. Rémy te Reims anno 968. De westgrens van die schenking viel grotendeels samen met de oostgrens van het Heerlens allodium⁵⁾ zoals uit het hierbij afgedrukte kaartje blijkt. De aangrenzende gebieden ten noorden, oosten en zuiden van Heerlen werden in mijn artikel, vermeld onder voetnota 3, besproken⁶⁾. Zodoende blijkt, dat door deze aangrenzende gebieden een territoire omsloten wordt, dat samenvalt met de oppervlakte van het huidige Heerlen + zijn voren vermelde randgemeenten.

De gegevens die ons ten dienste staan voor de inwendige opbouw van dit gebied, bevestigen deze zienswijze. P. Peters heeft in zijn artikel over „De bestuurders van Heerlen”⁷⁾ erop gewezen, dat Heerlen een mark vormde in de Oppermaasgouw. Hierop wijzen o.m. de beekgrenzen van het oude grote gebied van Heerlen, westelijk begrensd door de Zeven-sprong-, de Reters- en Geleenbeek en oostelijk door de Strijthagerbeek. Anderzijds laat zich de omvang van een vroegmiddeleeuwse heerlijkheid aan de hand van de parochiegrenzen vaststellen zoals de heer H. Hardenberg t.a.v. de vrijheid van Tilburg heeft gedaan⁸⁾ en Ed. Poncelet t.a.v. het Karolingisch domein Herstal⁹⁾ nabij Luik.

Over de parochie-situatie nu in het allodium van Heerlen bevat de oorkonde van 1065 uiterst kostbaar materiaal. De tekst zegt n.l., dat er

L. v. H., Ao 1944

in dit vrij erfgoed drie Godshuizen staan: de „matris ecclesia” van Voerendaal, toegewijd aan S. Laurentius en S. Vincentius, S. Mansuetus en S. Aprus; een „capella” te Heerlen, toegewijd aan S. Andreas Apostel; een „capella” te Welten, toegewijd aan S. Martinus Belijder ¹⁰⁾. Van Hoensbroek, Schaesberg en Nieuwenhagen is met zekerheid bekend, wanneer zij in de loop van onze streekhistorie van Heerlen kerkelijk zijn afgescheiden ¹¹⁾. Zij behoorden derhalve in de tijd, die ons bezig houdt,

tot één der zojuist genoemde kerken.

Dat onze drie kerkjes in 1049 tot één en hetzelfde allodium van Heerlen behoorden, zegt de tekst nadrukkelijk. Ik licht de betrokken passage er uit: „... geven wij (d.i. Udo van Toul) hen (d.i. de Kerk van Toul) in ruil daarvoor uit onze eigen goederen als vrijheerlijk bezit ons allodium Heerlen, in het bisdom Luik, en de helft van de moederkerk te Voerendaal, tot hetzelfde allodium behorend... en het vierde deel van de beide kapellen, die tot de plaats van voornoemde moederkerk behoren, waarvan de ene is gelegen in Heerlen... en de andere te Welten”¹²). Hieruit blijkt, dat zij uit oogpunt van bezit en domaniale administratie bij elkaar behoorden, waaruit het latere Schepenbankgebied zou voortkomen tot aan de eerste gebiedsafscheiding van Hoensbroek anno 1388.

Amédée de Ryckel geeft in zijn franse vertaling van de oorspronkelijke economische opbouw van Heerlen rond het midden der XIe eeuw, verdient de tot nu toe aangenomen kerkhierarchische opvatting binnen ons allodium een nieuwe kritische zienswijze.

Amedée de Ryckel geeft in zijn franse vertaling van de oorspronkelijke latijnse tekst, dat de beide „kapellen” van Heerlen en Welten afhankelijk waren van de „moederkerk” Voerendaal. Het betreft hier de volgende zinsnede: „... et quartam partem duarum capellarum ad praedictum matris ecclesiae locum pertinentium quarum una est sita in Herle... altera in Waltine”. Hij vertaalde als volgt: „la quartrième part des deux chapelles *dépendantes* de la dite église-mère dont l'une est située à Herle... et l'autre à Waltine”. Wanneer men evenwel de vertaling volgt van J. Tesser, die de juiste is, luidt de tekst: „het vierde deel van de beide kapellen, die tot de *plaats* van voornoemde moederkerk behoren, waarvan de ene gelegen in Heerlen... en de andere in Welten”. De franse vertaling had moeten luiden: „... des deux chapelles *appartenantes à la localité* (d.i. Heerlen) de la dite mère-église”¹³). Mede naar aanleiding van de foutieve franse vertaling van A. de Ryckel dringt zich de vraag op, wat Udo van Toul, die de oorkonde bekrachtigde en de kerkelijke verhoudingen te Heerlen kende, met deze tekst dan wél heeft willen zeggen. Zoals reeds opgemerkt, wordt hier alléén de onderlinge *allodiale verbondenheid* ondanks de nieuw ontstane parochieie grenswijzigingen tot uitdrukking gebracht. Zowel de twee „capellae” als de „matris ecclesia” behoren tot het vrij erfgoed *Heerlen*. Zulks veronderstelt, dat vóór en ná de pauselijke kerkwijding het domaniale bestuurscentrum te Heerlen lag en bleef. Kerkelijk-hierarchische afhankelijkheidsverhoudingen kunnen aan *deze* passage van de tekst *niet* worden ontleend, waaraan dan *wel*?

Er blijft ons niets anders over dan de begripsinhoud van „matris ecclesia” en van „capella” kritisch te ontleden, waarbij de historische objectiviteit in elk geval moet praevaleren, maar waarbij anderzijds de ruimte van blik moet kunnen worden opgebracht, wanneer zich tegen de heerschende opvatting in nog een andere uitlegmogelijkheid voordoet (denk aan het recente geval „kalkoulen” te Kerkrade!).

Ik meen n.l. in twijfel te mogen trekken, dat „*matris ecclesia*” hier „moederkerk” zou betekenen, evenmin als met „*capella*” hier „kapel” bedoeld wordt. Het heeft mij steeds bevreemd, dat het oude voor onze streek centrale romeinse wegenknooppunt en bewoond centrum zich zou verplaatst hebben naar de westelijke grenskant. Doorgaans is een historisch gegroeide situatie van invloed gebleven op het ontstaan van de oudste parochies¹⁴). Met deze bewering alleen komen we er evenwel niet. De term „*matris ecclesia*” betekent in de vakliteratuur voor de XIe eeuw eenvoudig „*ecclesia baptismalis*” m.a.w. „doopkerk”¹⁵). T.a.v. het woord „*capella*” wordt door de vermelde auteurs Boeren — Nolet opgemerkt, dat in het diocees Luik tal van echte parochiekerken de naam „*capella*” droegen. Ook de gezaghebbende Kerkhistoricus E. de Moreau S.J. is deze mening toegedaan¹⁶). Er is geen argument aan te voeren, waarom t.a.v. Heerlen hiervoor een uitzondering zou moeten worden gemaakt. Het komt mij voor, dat anno 1049 binnen het allodium van Heerlen een *parochie-splitsing* heeft plaats gehad. Voerendaal werd van de aloude S. Andreas afgescheiden en begiftigd met volledige parochierechten en een nieuw kerkgebouw, hetwelk door de heilige paus Leo IX persoonlijk is geconsacreerd. S. Andreas van Heerlen stond bij die gelegenheid één derde deel van zijn oorspronkelijk grondgebied aan de Voerendaalse kerk af. Het voorzetsel „*ex*” in de latijnse tekst betekent, dat een deel d.i. Voerendaal kerkelijk genomen is uit het reeds bestaande geheel d.i. Heerlen.

Hiermede krijgt de moeilijkheid van een onevenredige grondbezitverdeling tussen de 3 kerkjes, die pater Damen ter zake terecht naar voren brengt, een voor de hand liggende verklaring (zie Bulletin van november-december 1955, blz. 127-128). De betreffende zinsnede van onze oorkonde krijgt hiermede zijn verantwoorde inlassing; zij veronderstelt parochiesplitsing. Juist omdat in die tijd bestuurlijke, territoriale en kerkelijke wijzigingen vaak hand in hand gingen, legt de oorkonde vast, dat, ondanks parochie-scheiding, Voerendaal tot het vrij erfgoed van Heerlen blijft behoren. Wel kreeg Voerendaal één derde van het allodium als parochiegebied toegewezen; Heerlen-Welten behielden tezamen drie kwart van de oorspronkelijke parochie-oppervlakte binnen hetzelfde allodium, waarvan Heerlen weer het grootste gedeelte besloeg.

Tegelijk met zijn parochiële zelfstandigheid kreeg Voerendaal Kerkpatronen, die dagtekenen van augustus 1049. S. Laurentius duidt in elk geval op romeinse herkomst: hij is nog steeds één der stadspatronen van Rome¹⁷). S. Mansuetus en S. Aprus zijn op verlangen van onze heer, Udo van Toul, eraan toegevoegd: het zijn uitgesproken Toulse heilige bisschoppen¹⁸).

Hiertegenover staan S. Andreas, apostel en S. Martinus, belijder, te Heerlen en Welten. Beiden stammen uit de Frankische missioneringsbeweging. Zeer vermoedelijk is S. Andreas in Heerlen gesticht ten tijde der Merovingen ofwel vanuit het missioneringscentrum Keulen ofwel vanuit Susteren¹⁹).

Soortgelijke parochiesplitsingen binnen een voormalige romeinse bestuurseenheid had b.v. ook met Heel en Panheel plaats²⁰).

Een eveneens belangrijk gegeven voor de moederkerkrechten van S. Andreas is voorts *de weg, die de H. Sacramentsprocessie der Heerlense kerk volgde*. Volgens een verklaring van Leon. Merkelbach, vaandeldrager der Heerlense schutterij, anno 1681, trok de „Bronk” sinds menschenheugenis langs de Valkenburgerweg tot aan het Kunderhuis te Voerendaal, waar werd gepauseerd. De terugweg volgde de thans nog kerkelijk en burgerlijk grensscheidende Koekoeksweg tot aan de Eikendermolen, waar het derde rustaltaar stond²¹). De laatste Zegen werd aan de noordzijde van het Wilhelminaplein gegeven zoals zulks heden ten dage ook nog geschiedt.²²).

De richting en het beloop van deze processieroute is natuurlijk niet zo maar gekozen. Integendeel. In vroeger tijden „bezochten” de moederkerken op deze wijze éénmaal per jaar welbewust haar dochterkerk(en) zoals dat op andere plaatsen in onze streken eveneens geschiedde²³). Er ligt dan ook in die verklaring van 1681 een niet te veronachtzaam gegeven.

Ook de *plaatsnamenkunde* bevat elementen, die op een nieuwe uitbouwperiode te Voerendaal en omgeving kunnen wijzen. Na de langdurige angstaanjagende tijden van de Noormanneninvallen, die onze streken evenmin gespaard hebben en na het verstrijken van het jaar 1000 zonder dat de wereld was vergaan (!), bemerken we een heropleving op verschillend terrein en met name op kerkelijk-godsdiensgebied. De kerkenbouw in het bisdom Luik was tijdens de XIe eeuw naar de begrippen van die tijd enorm²⁴). Dit feit veronderstelt het ontstaan of de uitbouw van bestaande bewoningskernen. In deze opvatting wordt de stichting en de nieuwbouw van een zelfstandige Voerendaalse parochiekerk uit een oogpunt van eigentijdse uitbouwperiode verklaarbaar. Hierop duiden tevens de omliggende namen op — hagen (Nieuwenhagen), — heide (Heerlerheide), — veld (Simpelveld, Schinveld). De namen op — hem liggen nog in de Frankische periode b.v. Welten (Waldheim), Brunssum, Klimmen evenals namen op — huizen (Valkenhuizen). Heerlen had, afgaande op zijn naamsafleiding, reeds in de Frankische tijd bewoning²⁵).

De opmerking zou kunnen worden gemaakt, dat de kerkenbouw op het platteland en m.a.w. de bekroning van het missioneringswerk hier dan wel uitermate laat valt. Toch schijnen de ter beschikking staande gegevens hierop te wijzen. Van een systematisch ondernomen missioneringswerk door onze voor deze streek vroegst bekende bisschop S. Servatius kan geen sprake zijn²⁶). Ook van het aangrenzend Duits gebied, dat met Heerlen tot het Concilium aureum van Susteren behoorde, komen recente publicaties, die het ervoor houden, dat vanuit de Willibrordse stichting Susteren het missioneringswerk tussen Maas en Roer onder de Merovingen systematisch werd aangepakt en voltooid²⁷).

Dit geschiedkundig late vertrekpunt voor een hechte christianiseringsarbeid weerspiegelt zich mede in de datering der voorschriften, die van overheidswege gegeven waren i.v.m. de oprichtingsmogelijkheden van een parochie met kerkgebouw. Normaliter bestond een Frankisch domein uit een bepaald landbouwkundig organisme, die als noodzakelijke onder-

houw en inkomstenbron diende voor de instandhouding van het erbij behorend plattelandskerkje. We onderscheiden hierbij het strikte domein- of heerlijk gedeelte d.i. datgene wat door de „servientes”, een verzachte vorm van lijfeigenen, ten bate van de grondheer werd bewerkt, ook wel „terra indomnicata” genoemd. In het centrum van dit gedeelte lag 's Heren bestuurshoeve, ook wel „curia” geheten. Van hieruit voerde de rentmeester of villicus het beheer over het uitgestrekte allodiale gebied en zorgde voor de handhaving van de orde en veiligheid. Binnen de curia werden tevens de belastingen in natura opgeslagen.

Want behalve de „servientes” werd zulk een domein bewoond door lieden met een hogere rechtsstatus. Zo b.v. de „mancipia” of personen, die op hoeven van de heer woonden, belast met een jaarlijkse cijnsplicht, maar voor het overige de grond voor eigen rekening mochten bewerken. Voorts onderscheiden we nog in die vroege tijden de „milites” en de „ministeriales”, die op z.g. „beneficia” of in leen uitgegeven grond woonden ²⁸).

Deze drie vormen van ingebruikgeving van gronden en bewoond door personen, die over een dienovereenkomstige rechtsstatus beschikten, treffen we nu óók aan in onze oorkonde van het jaar 1065. Hierin is met evenveel woorden sprake van „familia nostra” = de servientes, wonende op het domaniaal centrum of de curia van het allodium, dat *Herle* genoemd wordt; voorts van de „mancipia sexus communis” = de boerenfamilies op de cijnshoeven van Udo van Toul. Ten slotte bezigt de tekst het woord „beneficiis”, dus in leen uitgegeven grond aan ministerialen of milites ²⁹). Voorts bevonden zich op het vrij erfgoed Heerlen molens, die ongetwijfeld langs de diverse beken in Heerlen en Voerendaal waren gelegen.

Een naar de termen gelijklopende samenhang van bewoonde centra treffen we veelvuldig aan in onze streken. Voor het allodiaal bezit van Steinfeld (in de Eifel), toebehorend aan Udo van Toul, geldt dezelfde terminologie ³⁰). Voor de bewoonde kern van het dorp Luik, anno 844, geldt zulks eveneens ³¹). Steeds is er een bewoond centrum met een bestuurshoeve, tevens zetel van de rentmeester of villicus. En meestal bevond zich in de naaste omgeving de plattelandskerk, die zodoende de oudste rechten binnen een bepaald gebied kan overleggen. Ik ben niet bij machte een andere centrale ligging voor de Heerlense curia aan te wijzen dan die nabij het Kerkplein der S. Pancratius, waar eveneens het oudste kerkje, de S. Andreas, moet hebben gestaan. Er is ook geen enkele aanwijzing, die, teruggaande in het verleden, zou kunnen aanknopen op een andere ligging van de „curia”.

Ook het bestaande *wegennet* wijst erop, dat het economisch zwaartepunt te Heerlen moet hebben gelegen, waarmede — ik herhaal — de ligging van de oudste parochiekerk verband hield. Uit de jaren 1144-1152 vernemen we iets over het wegenbeloop Neuss — St. Truiden. Dat is dus in de tijd, toen er nog het oude Andreaskerkje stond, want de fundamente en bouwstijl der zijbeuken van de S. Pancratius wijzen op een nieuwbouw tegen het einde 12e eeuw. Vanaf Neuss (Nussia) reisde men naar Hemmert bij Grevenbroicht, stak de Roer over te Jülich, nam de oude

romeinse baan om te „Herle” aan te komen; vervolgens ging men via Klimmen te Maastricht de Maas over naar Bilsen of Munster Bilsen, Cortessem met eindpunt St. Truiden ³²⁾.

Van het jaar 1202 dagtekent een gegeven over het beloop van de weg Aken-Heerlen. Op dit jaar schonk hertog Hendrik III van Limburg aan de abdij Rolduc zijn ontginningen gelegen tussen zijn bos, genaamd Speholz en de grote heerbaan (publica strata), die van Aken naar Herle leidt ³³⁾.

Beide wegen, komende van het oosten en zuidoosten, kunnen elkaar nergens anders in het allodium van Heerlen ontmoet hebben dan in de buurt van het oude centrum, dáár, waar de oudste bewoningskern was gelegen.

Het lijkt met deze gegevens voor de hand te liggen, dat de pauselijke stoet, die begin augustus 1049 naar Voerendaal reisde, zich van de Aken-Heerlen baan bediend heeft.

Samenvattend besluit ik deze bespreking van de allodiale bezits- en bestuursperiode van Heerlen met de volgende punten:

1. Heerlen besloeg een oppervlakte, die samenviel met de huidige gemeenten Heerlen, Voerendaal, Hoensbroek, Schaesberg en Nieuwenhagen;
2. de oudste centrale bestuurshoeve binnen dit agrarisch bestuursdomein lag in de nabijheid van het voormalige romeinse wegenkruispunt;
3. in de buurt hiervan moet tevens het S. Andreaskerkje opgericht zijn, zeer vermoedelijk onder de Merovingen;
4. te Welten werd in die tijd de S. Martinus gesticht;
5. anno 1049 werd van het Heerlense gebied Voerendaal kerkelijk afgescheiden. De nieuwe kerk, die mogelijk de oude verving, werd door paus Leo IX gewijd.

In een volgend artikel zullen we nader uitweiden over het *versterkte* middeleeuwse Heerlen.

L. VAN HOMMERICH

1) J. FESSER: Kerkwijding te Voerendaal door paus Leo IX in 1049. Maasgouw 1919. blz. 49-58.

2) J. BALON: Les fondements du régime foncier au moyen âge depuis la chute de l'Empire romain en occident. Étude de dogmatique et d'histoire du droit; in „Standen en Landen”, VII. Leuven, 1954, blz. 96.

3) L. v. HOMMERICH: De Carolingische afstamming van Udo van Toul, heer van Heerlen-Voerendaal.

Heerlen een Carolingisch koningsgoed?

Bull. Land van Herle, 1952, blz. 126-136.

4) NIMPEN: Rheinische Anfänge des Hauses Habsburg-Lothringen.

Verh. hist. Vereins Niederrhein, 1932, H. 121, blz. 34 nota 177; blz. 36 nota 178 en blz. 37.

Mr H. Hardenberg, algemeen rijksarchivaris, was zo vriendelijk mijn aandacht op deze publicatie te vestigen.

- 4) Algemene Geschiedenis der Nederlanden.
Utrecht 1950. Deel II, 4.
- 5) F. LOT: Les derniers Carolingiens.
Paris 1891, blz. 60-61.
P. BOEREN: De oorsprong van Limburg en Gelre enz.
Maastricht 1938, 52.
- 6) Op de grens tussen Heerlen en Brunssum heeft, aanvullend, betrekking een passage in de Annales Rodenses op het jaar 1150. Theodricus de Herle geeft 6 bunder land aan de abdijkerk van Rolduc, welke landerijen gelegen zijn „infra terminos aecclesiae de Brunsham dictae, a Brunsham versus Herle” (MGH. SS. 16, blz. 721).
- 7) P. PETERS: De bestuurders van Heerlen.
Jubileumuitgave V.V.V. Heerlen, 1936, blz. 192.
- 8) H. HARDENBERG: De Vrijheid van Tilburg.
in: „Van heidedorp tot industriestad” 1955, 38.
- 9) ED. PONCELET: Herstal et Vivegnis. Souveraineté territoriale, réglements de seigneurie, chartes d'affranchissement.
in: Bull. Comm. royale d'Histoire, 1937, T. CII, blz. 79:
„A Vivegnis comme ailleurs, l'étude de la paroisse confirme les conclusions tirées de l'histoire administrative; la concordance des anciennes circonscriptions civile et ecclésiastique n'est plus contestée. Les limites de la paroisse primitive de Herstal, y compris Vivegnis, Wandre et Tilhice, sont celles de l'ancien domaine carolingien du même nom. Vivegnis n'en fut séparé au point de vue du service du culte et ne forma une paroisse distincte, filiale de la paroisse-mère de Herstal, qu'au XIIIe siècle ou au commencement du XIVe”.
- J. BRASSINE: Les paroisses de l'ancien concile de S. Memacle. Bull. Soc. d'art et d'histoire dioc. Liège, 1903, T. XIV, 285:
„L'unité économique a servi de base à l'unité religieuse comme à l'unité politique”.
- 10) J. TESSER: Maasgouw 1949, blz. 51.
- 11) H. A. BEAUJEAN: Geschiedenis van Hoensbroek en Omgeving. 1949, blz. 44.
J. J. JONGEN. Geschiedenis van Schaesberg.
J. J. JONGEN: De kapel van Nieuwenhagen, Lustrumuitgave Bull. Land v. Herle, 1945-1950, 9-14.
- 12) J. TESSER: Maasgouw 1949, blz. 51; de latijnse tekst op blz. 57.
- 13) A. de RYCKEL geeft in zijn tekst „...et quartam partem duarum capellarum ad praedictum matris ecclesiae locum”.
- J. TESSER geeft: „... „ad praedictae matris ecclesiae locum”, welke afwijking van ondergeschikte betekenis is.
- 14) R. de MAYER: De Romeinse villa's in België. Antw. den Haag, 1937, 232.
- 15) BOEREN-NOLET: Kerkelijke instellingen in de middeleeuwen, A'dam, 1951, blz. 316.
Het woord „matris ecclesia” heeft zijn Nederlandse equivalent niet mee, is eerder verwarrend. Wij moeten erop bedacht zijn, dat vele tijdens de missioneringsperiode ontstane kerkjes eenvoudig met het woord „capella” werden aangeduid. Daarna zien we het woord „matris ecclesia” meer en meer in gebruik komen met een andere woordbetekenis dan wij er volgens de letterlijke vertaling aan zouden geven. Het zijn vaak nieuwe kerken met doopbevoegdheid ter onderscheiding van een andere categorie „capellae”, die slechts behuizen waren met eventueel gedeeltelijke parochierechten. De nieuwe kerk kon als een volwaardige geestelijke „moeder-mater” voor haar parochianen zorgen. De woordbetekenis v.h. Nederlands equivalent „moeder-kerk” in de zin van „kerk, waarvan andere kerken later zijn afgescheiden geworden” komt sinds de 13e en 14e eeuw in gebruik.
J. BRASSINNE somt in zijn genoemde studie een reeks plaatsen op in het Luikse, die alle, anno 1 okt. 814, een „capella” d.i. parochiekerk hebben (blz. 310, sub 2).

- 16) BOEREN-NOLET: o.c., blz. 311-312.
E. de MOREAU, S.J.: Histoire de l'Eglise en Belgique.
II. Brussel, 1945.
C. DAMEN: Studie over Heerlens oudste kerkelijk verleden.
Bull. Land van Herle, 1955, nov-dec. aflevering. z
- 17) P. v. GILS: Was er in de 4e eeuw na Chr. te Rome . . . verering v.d. H. Laurentius? Lezing te Dordrecht, 1949.
- 18) L. v. HOMMERICH: Pauselijke kerkwijding te Voerendaal.
Bull. Land van Herle, 1953, blz. 1-12.
- 19) Als vergelijkbaar gegeven verwijs ik naar het Karolingisch kroongoed *Heinsberg*, waarvan de oudste kerkpatroon S. Johannes apostel is, zeer vermoedelijk vanuit Keulen tijdens de 7e eeuw gemissionieerd. (mededeling van Dr S. Corsten tijdens de Festsitzung te Heinsberg op 4 oktober 1956).
Heerlen lag aan de oude romeinse baan, waarmee het met de toen kerkelijke metropool Keulen linea recta verbonden was.
Ook Melick, een voormalige romeinse nederzetting aan de overgang van de Roer langs de romeinse baan Heerlen-Xanten, had S. Andreas tot oudste patroon (J. HUYSMANS: Oude kerkpatronen in en om Roermond. Hist. opstellen over Roermond en omgeving. 1951, blz. 84). Volgens pater J. JANSSEN, C.s.s.R. te Wittem, was de invloed van de Keulse kerk in onze streken tijdens de missioneringsperiode overwegend belangrijker dan die van het bisdom Luik. Niettemin is het gezichtspunt van pater Damen evenmin te veronachtzamen, waar hij meent, dat het merovingisch missioneringcentrum Susteren S. Pancratius naar Heerlen heeft gebracht.
Voor de hoge ouderdom van S. Martinus te Welten zie o.a. J. HUYSMANS, o.c. blz. 86-88; J. CEYSENS: A propos de Val-Dieu au 13e s., Luik 1913, blz. 40-42; J. PAQUAY: Les orgines chrétiennes dans le diocèse de Tongres. 1909, blz. 101 nota I.
- 20) H. HARDENBERG: Bijdragen tot de geschiedenis van Limburg in de romeinse tijd.
Maasgouw 1947, blz. 45-46.
- 21) Archief kasteel Terworm, nr. 45, Rijksarchief in Limburg.
- 22) J. PETERS: Kermis.
V.V.V. jubileumuitgave 1936, blz. 209-210.
- 23) TE HERVE: De moederkerk v. Herve wordt in een akte v.h. jaar 895 „capella de Arvia” genoemd! „La procession se rendait dans toutes ces localités démembrées le jour de la Pentecôte (Battice, Chaineux, Charneux, Clermont en Thimister”.
in: A. de RYCKEL: Histoire de la ville de Herve.
Bull. Soc. d'Art et d'hist. dioc. Liège. 1897. T. XI, 160. 161. 163.
- 24) E. de MOREAU: o.c. T. II. 367-369.
L. v. HOMMERICH: Pauselijke Kerkwijding te Voerendaal.
Bull. Land van Herle, 1953, blz. 1-12.
- 25) W. ROUKENS: Limburgse toponymie II.
Maasgouw 1942, 77-78.
N.B. Er zijn enige spaarzame Frankische vondsten uit Heerlen nabij het voormalige romeinse wegenkruispunt bekend. Het archaeologisch bewijs is in dit opzicht tot nu toe zwak.
- 26) L. v. HOMMERICH: De vroegste tijden van ons Christendom.
Annalecta bisdom Roermond. 1950, september-aflevering.
- 20) K. J. KUTSCH: Die Einführung des Christentums,
in: Heinsberg 700 Jahre Stadt. 1956, 41 en vlg.
J. J. THOLEN: Die Saalkirchen im Selfkant,
in: Der Niederrhein, 1953, 70 en vlg.
E. de MOREAU: Hist. de l'Eglise en Belgique, 1945.
T. I, blz. 130-131; 153-154.
- 28) J. LYNA: Aperçu historique sur les origines urbaines dans le comté de Looz et subsidiairement dans la vallée de la Meuse.
Bull. Institut archéologique liégeois.

- Tongeren. 1931. T. LX, 25-26.
- 29) J. TESSER: o.c., blz. 51.
- 30) H. BEYER: Urkundenbuch, II, nr. 168. Coblenz. 1860.
- 31) J. LYNA: o.c., blz. 24.
- 32) Heerlen prope terminum orientalem regni Belgici.
Monumenta Germaniae Historica.
SS. 16. Annales Stadenses, 336.
4. Nussia; 1 Hemerthe (Hemert haud procul a Grevenbroicht); 4. Rura fluvius.
3. Herle; 2. Clumene. Mosa fluvius. Traiectum superius; 1½ Sancta Maria
in Biesse; 1 Curtece; 2. Civitas sancti Trudonis.
- 33) G. FRANQUINET: Beredeneerde inventaris der oorkonden en bescheiden van
de abdij Kloosterrade.
Maastricht, 1869, 32-33.

Ter Weyer te Heerlerheide

NU tusschen het Emma-stadion en de St. Corneliuskerk van Heerlerheide honderden huizen in aanbouw zijn, gaat weer een brok oud Heerlerheide ten offer vallen. De grote hoeve, ter plaatse bekend als „Bie der Sjef Pijs”, is reeds afgebroken en hoelang zal de eeuwenoude hoeve Ter Weijer nog overeind staan? Ondanks de zeer eervolle vermelding in de Voorlopige lijst der Nederl. Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Deel VIII: de Prov. Limburg, eerste stuk, zal ze ook wel moeten wijken voor de dringende behoefte aan bouwterreinen. Het zou niet bevreemden, als bij grondwerk ter plaatse dan fundamenten, grafstenen, keldergewelven, middeleeuwse wapens en sporen van een zeer royaal aangelegde slotgrachtenstelsel te voorschijn komen. In bovenvermeld boekwerk staat o.a. pag 124, „Van het Middeleeuwse adellijk Huis Ter Weijer zijn denkelijk afkomstig drie van zandstenen opgetrokken buitenmuren (der tiende eeuws) der woning van de thans „Ter Weijer” geheten hoeve; in een mergelstenen aansluitende buitenmuur der woning een fraaie mergelstenen korfboog (XVI eeuws) versierd met 5 wapenschilden”. De tegenwoordige pachter Ferdinand Schoonbroodt toonde mij het inwendige der massaal gebouwde woning, twee grote gewelfbogen kelders, op zolder de restanten van twee hoektorens, die voor ongeveer 40 jaren nog een kasteelachtig uiterlijk aan deze pachterswoning gaven, te meer daar toen nog de slotgrachten van het originele kasteel grotendeels intact waren en het gehele terreinencomplex nog niet onder invloed was van de zelfs aan de oppervlakte zeer duidelijk zichtbare mijnverzakking. Bovendien werden in die tijd diverse grachten voor rekening van de verpachter, de Heer Wintgens, in de wintertijd geëgaliseerd met grond uit de hogergelegen terreinen bij de Keek. Volgens een oude franse kadasterkaart van omstreeks 1830 had Ter Weyer aan oost- en zuidzijde toen nog 6 vijvers ter grootte van $\pm$ 1 ha.

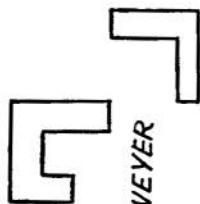
VOORMALIG
TER EYCK

PASSART-WEG

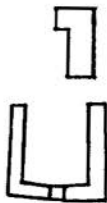
STAATSMIJN EMMA

HEERLERHEIDE
(GEM. HEERLEN)

TER WEYER

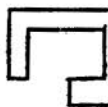
KASTEEL
PASSART-
NIEUWENHAGEN

PASSART-ZUID IN AANBOUW.

WOONWIJK PASSART

VERDWENEN
HOEVE J. P. J. S

RÛKSWEG SITTARD-HEERLEN

Het echte middeleeuwse kasteel moet gelegen hebben in de tuin van de tegenwoordige pachterswoning, terwijl een vierkant terrein daarnaast, ter grootte van ca. 1 hectare, en nu bekend als: „Der vogelsank” waarschijnlijk als kerkhof dienst deed.

Eg. Slanghen schetst ons in zijn werk: „Het Markgraafschap Hoensbroek gevolgd door Geschiedkundige aantekeningen over het voormalig land van Valkenburg” blz. 200 Ter Weyer als: „Een ald Stock Ridderlyck huis frey van Servituten. Een kapel¹⁾, een watergraanmolen, een panhuis (= bierbrouwerij) en meerdere pachthoeven waren aan dit Ridder-Kasteel verbonden. (De molen en de brouwerij bestaan niet meer, en het huis, gedeeltelijk afgebroken, heeft zijn vorige gedaante tegen een met leien gedekte pachterswoning verwisseld²⁾). (Vijvers en dammen versterkten het van alle kanten en gaven er de naam van Weyer of het huis tot den Weyer aan. Zijn ligging neemt een laagte in, welke zich tussen Passartsniewenhagen en Ter Eyck uitstrekt. De bezittingen van het huis Wyer, met uitzondering der hoeve Ter Eyck en enige landerijen onder Hoensbroek, roerden ter leen van het Bisdom van Keulen (Mankamer te Heerlen). Het had een tiende, laathof, zijn eigen stadhouder en zijn laten. Een grondkaartje te Spaubeek, Heerlen, Hoensbroek, Amstenrade en Merkelbeek, met beduidende keuren, cynzen, hergewyden en werfchellingen was aan dit huis verbonden . . . De Familie van de Weyer of Vivario had als ridderwapen: twee dwarsbalken waarboven 3 ijzerhutjes. Door huwelijk der erfdochter kwam dit bezit aan de Familie Ghoor (bij Roermond). Daarna aan Eva van Hoensbroek en zo aan haar zoon Johan van Argenteau en Lismael, graaf van Esseneux. Deze verkocht in 1671 een gedeelte van zijn bezit en toen kocht de Heer van Hoensbroek Ter Weyer en Hoeve Ter Eyck”. Al deze wetenschap kon Burgemeester Eg. Slanghen voor 1859 putten uit archieven, die hij toen ruimschoots ter beschikking had. In de Publications van 1869 publiceerde hij de laatcarte van Ter Wyer uit het jaar 1490. (De originele berust op Rijksarchief te Maastricht).

Het is een opvallend feit in de zuidlimburgse geschiedenis dat wij hier geen grote kloostercomplexen in de vroege middeleeuwen krijgen; de grond was vóór de opkomst der agrarische orden hier blijkbaar nog in cultuur. De volksverhuizing zal wel tot verwisseling van eigenaar geleid hebben, doch akker- en weiland vervielen niet tot woesternij. In de Merovingisch-Karolingische tijd zullen deze heersers wel de lokale machthebbers = grondbezitters te vriend hebben moeten houden en de allodia = in volledige eigendom bezeten boerderijcomplexen, moeten eerbiedigen. De langzame toename der bewoners, die bij die grond hoorden en voor hun bestaan van die grootgrondbezitter afhankelijk waren, dwong tot in cultuur brengen van aangrenzende percelen en zo werd op de duur het te bewerken complex te groot om vanuit één centraal punt te beheren. Het was niet verstandig de opbrengsten van akkers, weilanden, vijvers en bossen kilometers ver te transporteren. De heer wijst dan voor complexen van ongeveer 25 hectaren, het verst van de centrale hoeve gelegen, een meesterknecht, een meier, een laat, aan, om daar tegen vergoeding aan de heer voor eigen rekening te boeren met vee, zaai- en pootgoed,

enz., in eerste instantie door de heer verstrekt. De keurmedige laten bezaten dit filiaallandbouwbedrijf als erfelijk en deelbaar eigendom, waaroer zij konden beschikken overeenkomstig en met inachtneming der statuten van de hof, waaronder ze behoorden: de laetcarte. Die van Ter Weyer omschreef deze verhouding van filiaalhouder tot grondheer in 7 punten. De keurmede is het beste gereed goed, dat zich op het laatgoed bevindt: geld (in de middeleeuwen schaars), os, paard, klee tot een lepel toe. Naderhand werd de keurmede in geldswaarden herleid. Deze was te betalen bij het overlijden van de laat en toont dus duidelijk aan bij ieder versterf, dat de nagelaten bezittingen van de laat van origine aan de heer behoorden.

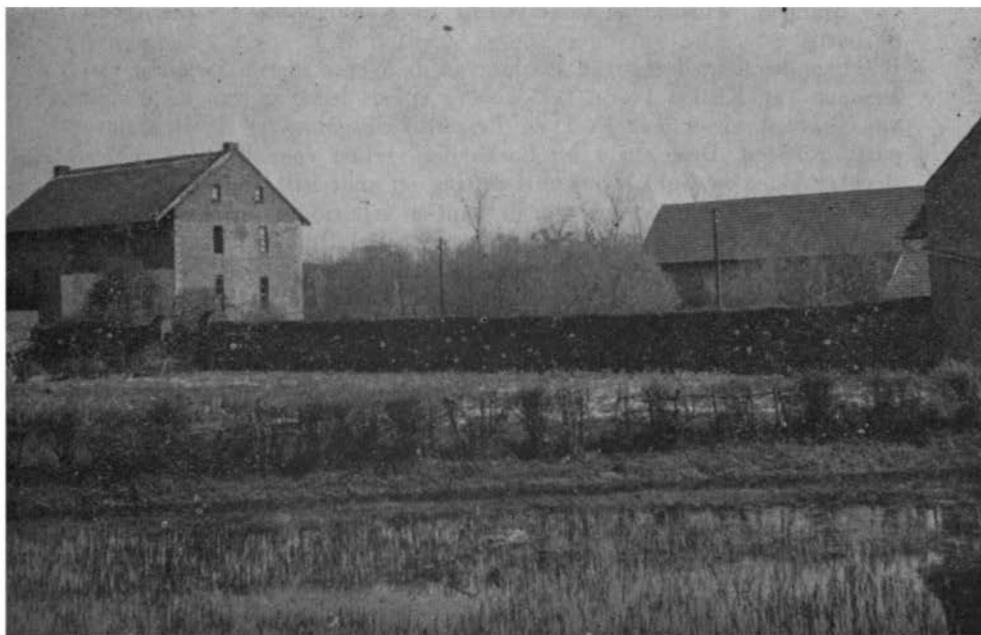
Deze idee over laeten en laethof komt overeen met die van de historici als Fustel de Coulanges in: *Histoires des institutions politiques de l'ancienne France*. Id. Schröder, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*, 1932.

De meeste laat (cijns) plichtige goederen lagen te Hoensbroek (de keuken), Amstenrade, Merkelbeek, Ganzeweide, Koningbeemd, Varenbeukel, Op de Geyt.

In de elfde en twaalfde eeuw moeten deze kleine zelfstandige ridderheerboeren, na veel onderlinge ruzie misschien, uit zelfbehoud hun schutse zoeken bij een machtig heer, door hun privé-bezit aan deze in leen aan te bieden tegen de tegenprestatie van te verlenen bescherming.

De lenen werden naar gelang van hun grootte en betekenis o.a. onderscheiden in *grote- en kleine lenen*. Voor een groot Valkenburgs leen was de hergeweide bepaald op 15 goudgulden aan de heer, 5 gulden en 13 stuivers aan de stadhouder, 9 gulden aan de griffier en de leenmannen en een halve pattacon voor het opmaken der akte, als een leenman was overleden en zijn opvolger het leen van de leenheer weer in leen, vruchtgebruik, nam. Ter Weyer WAS een groot leen en bovendien een *STOKLEEN*, d.w.z. grond waarop zich een hofstede of versterkte huizing bevond en die steeds van vader op zoon in de rechte linie zijn overgegaan. (Vgl. Jos. Habets: *De lenen van Valkenburg*, pag. 10 en 30). Ter Weyer was ook *VRYLEEN*, d.w.z. een leen dat door de leenheer vrijgesteld was van het verheffen van het leen met het leveren van een krijgspaard, een zwaard en verder oorlogsgewaad. Deze tegemoetkoming zal Ter Weyer wel niet te danken hebben gehad aan de geringheid zijner betekenis, doch een concessie zijn geweest van de zelf gekozen leenheer, die ook graag dit belangrijk allodiaal bezit tot zijn leengebied rekende. Na 1200 begint de wedloop van de Brabantse Heren om het gebied tot aan de Rijn te veroveren, terwijl de Rijnlandse Heren, b.v. de Familie Ahr-Hochstade-Wickrade en vooral de keurvorsten van Keulen het land tot de Maas willen bemachtigen. De houding der plaatselijke kasteelheren was in die strijd van veel belang. In 1239 veroverde Hendrik II van Brabant het kasteel Daalheim, dat aan Dirik II van Hochstade, tevens heer van Heerlen, behoorde. In 1244 gaf de Brabantse hertog aan Dirk II, graaf van Hochstade, vergunning in Heerlen een sterkte te bouwen. Toen hij in 1244 stierf gingen zijn rechten over op zijn neef, Koenraad van Hochstade, aartsbisshop en keurvorst van Keulen. In 1281 doen

Otto van Wickrade en zijn neef Otto afstand van hun rechten op 15 bunders tienden, gelegen te Soureth onder Heerlen. Als getuige dezer akte komt o.a. voor *Conradus de Wieëre*, ridder en leenman van Wickrade. Dus toen was TER WEYER leenplichtig aan Wickrade. Omstreeks 1260 had n.l. Engelbert II van Valkenburg, aartsbisschop van Keulen, die te Heerlen veel goederen bezat, deze erfelijk overgedragen aan het Stift Keulen. Ter Weyer was van toen af Keurkeulsleen en daarom moest binnen zes weken na het overlijden van de leenman door de erfgenaam het leen verheven worden: vanaf 1401 moest dit geschieden bij de Keurkeulse Mankamer te Heerlen.

Wij hebben in die tijd het eigenaardige geval dat huis en hof *Passart-Nieuwenhagen*, groot 70 bunder, en hoeve *Ter Eyck*, groot 69 bunder Valkenburgs leen zijn, terwijl Ter Weyer, Rennemich, Roebroek Keurkeuls leen waren. In het archief van de stad Keulen bevindt zich een copieboek van het aartsbisdom Keulen uit de tijd van Siegfried van Westerberg (1274-1279) en daar staan op blz. 31 de leenmannen van de aartsbisschop van Keulen in de omgeving van Heerlen opgenoemd, o.a. Everardus de Coninxbanent, maar de heer van Ter Weyer wordt daar nog NIET genoemd (Vgl. Maasgouw 1893). In Zeitschrift des Aachener Geschichtsvereins 1885 staat op blz. 302 t.m. 306 een leenregister van omstreeks 1561 der Keurkeulse Mankamer te Heerlen en daar komt als nummer 11 voor de leenman van het stokleen en hof Ter Weyer, n.l. Daniel Speyss

van Ehrenstein. Dan is dus de eigendom der Familie Vivario of Ter Weyer door erfenis reeds in andermans handen gekomen.

De eerste heren werden genoemd naar hun typisch bezit door vele grachten = vijvers beveiligd: Ter Weyer³⁾. In 1208 komt reeds een Bonifacius van de Weyer of Vivario voor.

In 1371 streed *Paulus van de Weyer* met zijn knecht en vele andere ridders uit onze omgeving, b.v. Reynaert en Jan Huyn van Amstenrade, Herman Hoen Zu Bruch, Conrad en Willem van Schaesberg aan de zijde van Brabant. Ook Arnold I, Heer van Choir en Meyel, Hendrik van Breyenrode uit Nuth, Goseweyn van Doenrade, Willem van Retersbeek, Scheyfaert van Mezenbroek, Wynand van Mascherel van Wynandsrade, Herman van Rumpen, Willem van Coningsberg (is Koningbeemd?) waren van de partij.

Blijkbaar heeft in deze strijd Paulus van de Weyer in zijn kwaliteit van leenman van Keulen (voor Ter Weyer) en als leenman van de hertog van Brabant (voor Ter Eyck en Passart-Nieuwenhagen) de Brabantse partij gekozen. Deze strijd bij Baesweiler verliep voor Brabant echter slecht: Gelder en Gulik wonnen deze slag op anderhalf uur afstand van Kerkrade. Hertog Wencelaus van Brabant en vele ridders maakten kennis met de gevangenen te Nydeggen in de Eiffel. Johanna van Brabant moest zich diep in de schulden steken om haar gemaal en de vele ridders vrij te kopen. Geen wonder dat omstreeks 1381 de van Brabant afhankelijke lenen secuur werden geregistreerd om de controle op de inkomsten te vergemakkelijken. *Gielis van de Weyer* verhief in 1381 als Brabants leen de hof Kemenade te Geleen en de hoeve TER MOLEN (der Hove) onder Hoensbroek en het leen Ter Eyck. Hij overleed in 1411. Hij was gehuwd met Lette Smeck en uit hun huwelijk waren meerdere kinderen geboren. Nu voerde de familie als wapen een gedamasceerd schild van goud, waarover een kruis van sabel, beladen met 5 schelpen. Een dochter van Gielis van de Weyer n.l. Catharina, was gehuwd met Arnold, Heer Van Ghoor en Meyel (Familietak der Heren van Horn). Uit dit huwelijk kennen wij 3 zonen en 3 dochters. Zij erfden Ter Weyer. Waarschijnlijk waren zij tijdelijk slecht bij kas, want ze gaan verplichtingen aan t.o.v. Godschalk van Hoichkirchen. Op 6 maart 1416 staat in het Manboek der Keurkeulse lenen te Heerlen (L.v.O. 958 blz. 15):

2 Febr. 1417 gaan de 6 kinderen tot een erfenisregeling over. De moeder bleef de opbrengsten genieten van het huis Ter Weyer met molen (aan een zijtak de Loopgraaf, van de Molen- of Caumerbeek in de Ganze-weide), panhuis of brouwerij, keurmeden, cijnznen en capoenen, daaraan klevende. De hoeve het Lotbroek (te Hoensbroek) werd verkocht en uit de kooppenningen kreeg Johan van Hochkirchen 2400 Rijns guldens tot aflossing van een rente op de goederen van Ter Weyer. *Johanna* van Ghoor kreeg uit diezelfde verkoop 500 Rijns guldens; het restant moest besteed worden om de verhypothekeerde Prinsenbeemden (in de Ganze-weide) af te lossen.

Jan, de oudste, kreeg het kasteel Ghoor in het land van Horn met apen dependentiën, alsmede de heerlijkheden Pol en Panhedel en die van

Meyel; evenwel moest hij tot zijn last nemen 1500 Rijns gulden verschuldigd aan zijn tante, de vrouwe van Asten.

Willem van Ghoor kreeg de hof Moher Oe met al zijn toebehoren, en moest tot zijn last nemen 500 Rijns gulden, waarmede die goederen belast waren.

Daniël van Ghoor kreeg de hoeve te Ophoven, de goederen te Susterseel, te Sittard en Geleen, met al de renten en cijnzen te Pol en Panhedel; hij moest ten zijnen laste nemen 423 Rijns gulden, waarmede deze goederen bezwaard waren.

Catharina en *Aleyde* van Ghoor waren kloosterdames te Bilsen; ze kregen voor hun leven lang een erfpacht van 17 malder rogge, staande op de hoeve te Hulhoven en 15 malder staande op de hof Ter Oe in het land van Wassenberg, plus een rente van 9 Rijns gulden op de goederen te Geleen.

Zodra de moeder sterft (en dit gebeurde in 1433) krijgt *Willem* van Ghoor het huis Ter Weyer met aanhorigheden, mits dat hij aan zijn 2 broers uitkeert 50 Rijns gulden en aan de twee kloosterzusters elk een Rijns gulden. Verder was bij deze akte bepaald, dat wanneer een der broers, met achterlating van wettige erfgenamen, zou komen te sterven, deze zouden staan in des doden plaats. (Vgl. Publ. 1879, Het graafschap Horn.)

In 1427 heeft *Willem* van Ghoor het leen verheven (L.v.O. 959, Inv. v.d. Venne, No. 10). Hij schijnt geen kinderen te hebben gehad, want al gauw komt *Reinier* van Ghoor (zoon van zijn jongste broer), als heer van Ter Weyer voor. Deze *Reinier* was gehuwd met *Catharina* van Stommel. Uit dit huwelijk zijn geboren *Daniël*, *Jan*, *Hubert*, *Reinier*, *Hendrik*, twee dochters die kloosterzuster werden en *Isabella*. Deze laatste huwde met *Jonker Willem* van Patton. Zij bracht, nadat haar broers en zusters kindeloos overleden waren, het huis Ter Weyer in de familie *Hoensbroek*, want zij was in 1558 gehuwd met *Jan* van *Hoensbroek*, heer van *Lismael*. In 1570 eiste *Philips II* een buitengewone schatting van het land van *Valkenburg*; *Hoeve Koningsbeemd* had Fl. 45,—, *Hof Kakert* Fl. 42,—, *Hof Strijthagen* Fl. 56,—, *Ter Worm* Fl. 37,—, *Hoenshuis* Fl. 47,—, *De Doom* te *Welten* Fl. 76,—, *Hoensbroek* Fl. 76,—, *Passart-Nieuwenhagen* Fl. 80,—, *Ter Eyck*, *Ter Weyer* met andere leengoederen had Fl. 152,—, op te brengen. Ook gaf *Philips II* last de *Valkenburgse* rechtsgebruiken op schrift te stellen. Ze werden ondertekend door de volgende leenmannen: *Werner Huyn* van *Amstenrade*, voogd en stadhouder der lenen, *Aernt Huyn*, Heer van *Geleen*, *Gerard* van *Cortenbach*, *Hendrik* van *Zievel*, *Johan* van *Schaesberg* en *Daniël Ghoor*, *Steven* *Brempt* genaamd *Lieck*, *Renier* van *Hulsberg*, genaamd *Schaloen*, *Johan* van *Bensenrade*, heer tot *Strucht*, ea., waaruit blijkt dat deze heren aan Spanje trouw waren, hoewel ze op de *Staten-vergadering* fel oppositie konden voeren.

Van 1381 tot 1786 had het leengoed *Ter Eyck* (thans *Passartweg*, panden no. 37, 39, 41 en 43) dezelfde eigenaars als *Ter Weyer*, *Daniël* van *Ghoor*, Heer van *Ter Weyer*, had in 1578 wel *Ter Eyck* aan *Werner Huyn* van *Amstenrade* verkocht, maar *Reinier* van *Ghoor* (broer van *Daniël*) kreeg het terug volgens het *jure retractus*; hij verhief dit leen op 18 aug. 1581.

Hij stierf als kanunnik te Syburg en na zijn dood verhief Eva van Hoensbroek, vrouwe te Lismael, het leen Ter Eyck. (Zou deze Kanunnik niet in verband worden gebracht met apostelaltaar van H.heide? vlg. Kath. Bouwblad sept. 1951).

Deze Eva was in eerste echt gehuwd met Jan van Argenteau ⁴), graaf van Esneux, overleden in 1584, en in tweede echt met Willem van Patton, Schots kolonel in dienst van de koning van Spanje. Hij overleed in 1626. Toen kreeg Jan van Argenteau, graaf van Esneux, zoon uit het eerste huwelijk van Eva, Ter Weyer. Hij schijnt een zoon en een dochter te hebben gehad; volgens Keurkeulse Mankamer Heerlen: Gichtregister 1703-1719 verkoopt op 28 jan. (Gicht 13 dec. 1714) Louis Conrad d'Argenteau en Englebert, graaf van Brias, als echtgenoot van Isabella d'Argenteau, erfgenaam van Jean d'Argenteau „la noble maison de Weyer” aan Adriaan, markgraaf van Hoensbroek.

Nu wijgen de spaarzame archieven (slechts nrs 2173 en 2174 van de Landen van Overmaas) over Ter Weyer, doch uit de Gichtregisters der Keurkeulse Mankamer te Heerlen, 1787-1794 L.v.O. no. 1024 en het Gichtreg. van het markisaat Hoensbroek over de jaren 1790 en 1795 weten wij hoe Rudolph Voncken eerst pachter en daarna eigenaar van Ter Weyer werd:

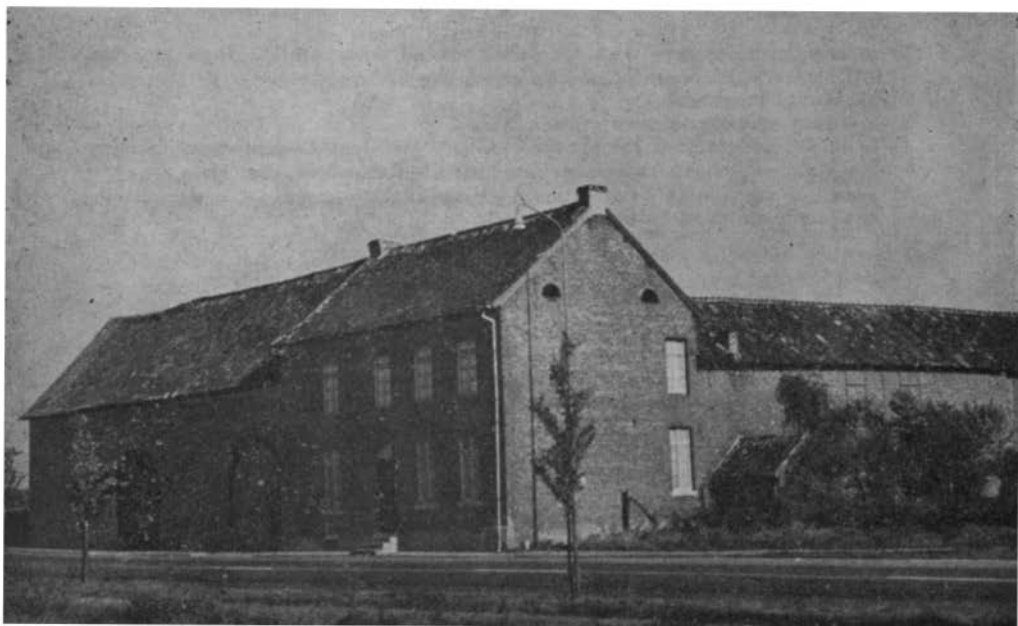
Uit deze pacht- en koopovereenkomst blijkt niet meer of toen ook nog een slotkapel bij Ter Weyer was. Mogelijk was deze in onbruik geraakt (Hoensbroek had een eigen slotkapel) en gingen de bewoners van Ter Weyer ter kerke op het riddergoed Passart-Nieuwenhagen, op slechts 500 m. afstand gelegen. In 1689 had de familie van Blitterswijk hier een slotkapel ingericht en het recht verkregen hier mis te laten lezen. (Publ. 1932 pag. 175).

Van de feodale verhoudingen bleef niets bestaan, want in 1795 werd Zuidlimburg bij Frankrijk ingelijfd en aldra ondervonden de bewoners de voor- en nadelen van de Franse Revolutie.

Achtereenvolgens hebben wij Ter Weyer van de ene familie op de andere zien overgaan. De diverse zijtakken werden buiten beschouwing gelaten, ofschoon deze ook weer een rol speelden overeenkomstig hun stand en ontwikkeling, vlg. o.a. Aachener Geschichtsverein 1885, pag. 187, 233 e.a.). De genealogie van Ghoor staat o.a. ten dele in De Limb. Leeuw nov.-dec. 1955, vgl. ook Maasgouw 1884, juli aflevering.

Rudolf Voncken moet zelf een potige kerel zijn geweest. Hij nam enkel knechten in dienst die van hard werken hielden. Moest hij een nieuwe knecht meien, = in loondienst aannemen, dan liet hij hem eerst mee tafelen; at de nieuweling vlug en veel dan was zijn eerste test goed. Een tweede eis was, dat hij goed kon de mispel hanteren. Voncken was een hartschtelijk liefhebber van schwadroen slaan. Op gezette tijden werd de pachter van Gebrookhoes met zijn 15 knechten uitgedaagd om aan de Akerstraat bij het Barreer te verschijnen om het op te nemen tegen Voncken met 15 knechten, gewapend met diverse soorten stokken. Eerst werd geschermtseld, maar al spoedig werden de klappen raker en raker, tot ten slotte een partij het veld moest ruimen.

Waarschijnlijk heeft Rudolf Voncken bij deze grote aankoop de financiële hulp genoten van zijn oudere broer Claudius (geb. 1735), de toenmalige eigenaar van het oude leen Ter Eyck. Toen Rudolf Voncken 1 aug. 1801 stierf had hij acht kinderen. Zijn vrouw Anna Maria Vernaus huwde toen met Jan Leonard Smeets en op 19 febr. 1811 met Theodoor Maassen. Op deze manier moest de erfenisregeling wel ingewikkeld worden en zo zal het wel gekomen zijn dat op 2 okt. 1829 Ter Weyer door gerechtelijke verkoop overging aan de Heer J. W. Huntjes en zijn zuster uit Klimmen-Ransdaal, die er zelf gingen wonen. De ruim 54 bunder grote hoeve Ter Weyer had fl. 25100,— opgebracht, volgens koopakte notaris Smeets te Heerlen. Mijnheer Huntjes had slechts een zoon en een dochter. De zoon bleef ongehuwd en zette na het overlijden der ouders het bedrijf voort. De dochter, Maria Catharina, huwde met Jan Mathys Wintgens, wethouder van Heerlen. Bij de verdeling der erfenis kreeg de zwager natuurlijk de helft en bovendien moest voor het jonge paar een grote woning annex schuur en stallen worden gebouwd aan de Akerstraat. Toen de zwager stierf erfde Wintgens diens deel van Ter Weyer. Natuurlijk moest hij toen de boerderij verpachten o.a. aan Quix, Severens, Schwartz (die naar Amerika emigreerde), Baggen, Hermans, Ramackers. Deze ging het niet voor de wind. Toen nam de fam. Wintgens het bedrijf in eigen beheer met rentmeester Pijls, 1892-1898. De pas in gebruik komende kunstmest werd rijkelijk uitgestrooid en de opbrengsten stegen. Toch schijnt de familie de zorg te groot te hebben gevonden. De akkers en weilanden werden als 2 hofsteden verpacht aan Ferdinand Pijls en Wed. Schoonbrood uit Aubel.

Inmiddels was het gezin Wintgens-Huntjes verblijd met de geboorte van twee zonen, n.l. de latere Dr. Ed. Wintgens, die inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht in Limb. en Oost Brabant werd en later medisch adviseur van de arbeidsinspectie, en 20 jan. 1920 te 's-Gravenhage stierf, en Jozef, die notaris werd te Wittem.

7 nov. 1919 werd in de Sint Corneliuskerk te Heerlerheide een jaardienst gesticht voor Jozef Wintgens en Wintgens-Huntjes. 21 jan. 1921 werd aldaar ook een jaardienst gesticht voor Dr. Ed. Wintgens en zijn zoon Eduard, in leven hoofdingenieur der Staatsmijn Emma (waarnaar de Ed. Wintgensstr. te Treebeek is genoemd). Ook Mevr. Wintgens (geb. Antoinette Becks, dochter van de notaris te Klimmen, op 84 jarige leeftijd overleden te 's-Gravenhage) werd bijgezet in het familiegraf te Heerlerheide en kreeg in aug. 1937 een gestichte jaardienst in de Sint Corneliuskerk.

Inmiddels was de grote bezitting Ter Weyer in 1910 ca. 15 ha. akkerland kwijtgeraakt voor de aanleg der Staatsmijn Emma. Toen werden de stallen en schuren gemoderniseerd⁵⁾. In 1918 gingen weer 20 h.a. verloren aan bruinkolenexploitatie Carisborg en het woningcomplex Passart. In 1955 werd pachthoeve Pijls verkocht en momenteel verrijzen hier de honderden woningen van Passart-Zuid. Nu rest nog enkel de in vestingstijl opgetrokken pachterwoning Ter Weyer met stallen en schuren, die veel te groot zijn voor deze 15 h.a. akker- en weiland.

A. BEAUJEAN

---

1) In begin der 16e eeuw werd de kapel bediend door kapelaan Heer Jan (zie P. Peters: „Wandelingen in en om Heerlen”, pag. 98).

2) Momenteel pannendak.

3) In dialect heet een vijver: der Wycr, Wiejer.

4) Is dit de ondertekenaar van het Smeekschrift, 1566 (vgl. Le protestantisme dans Les Pays de Limbourg et d'Outre-Meuse par Ch. Rahlenbeck, pag. 17).

5) Toen is waarschijnlijk de grote open schouw uitgebroken en o.a. een tegelsteen met familiewapen in bakhuis ingemetseld.

Wij Frans Lothair marquis van Hoensbroeck, etc. verklaren op heeden den 24 February 1785 uitgegeven en verpakt te hebben den hof ter Wijer onder de banke van Herle gelegen als ook onder desen marquisaet van Hoensbroeck, mitsgaders de thienden aen denselven hof gehooiende, en sulx aen den eersamen Rodolphus Voncken in houwelijck met d'erbare Anna Maria Vernaus alhier present voor eenen toust van 24, segge 24 vaste naer een volgende jaaren, aanvang neemende met den eersten October 1786, en eindigende met den eersten October 1810, segge 1810, onder volgende conditiens:

1. hebben wij aen desen pagter bewilliget, dat deze toustinge van 24 jaaren sal vastgehouden worden voor hem en sijne huysvrouwe en kinders der voegen, dat naer het afsterven van desen pagter sijne huysvrouwe en naer het afsterven van beyde ouders sijne kinderen sulcx continueeren, en mogen daerof profiteeren, gedurende dese 24 jaaren.

2. dat den pagter voors. alle jaaren binnen drij maanden naer den vervalldag op den casteele van Hoensbroek sal betalen eene pagtsomme in goede herte munten van 1850 gulden Maestr. cours, en bovendien nog jaerlijx leveren een verken van 150 pond ende eene karre kohlen van 1000 pond los en vrij.
3. dat den voors. thiende sonder iets daervoor te betaelen aen den pagter geduyrende desen toust toegestaan word onder reserve dat hij daervoor sal houden den noodigen stier en beer tot berief der nabuurige thiendegevers.
4. sal den pagter nue voor droogen wijncoop of handgeld voor den vierdel toust, ofte eerste ses jaaren betaelen 35 pattacons en soo voorts voor ses jaaren tot het eijsde van dese pagtinge. De contributiens en schattingen blijven tot laste des heere verpagters, so dat het gheene den pagter dien aengaende ten comptoire soude moeten betaelen, aen sijne pagtpenningen sal gekort worden.
5. sal den pagter het eerste jaar genieten de halve harde schare so den afgaenden pagter moet besaijen, en daer moeten betalen den geheelen pagt, dewelke naer het laste jaar ook door hem los en vrij sal geprofiteert worden, en vermits den pagter voor het eerste jaar de clavers sal moeten sayen, so sal hij bij sijn vertrek gheene behoore te saijen.
6. Caaf en stroo sal den pagter bij sijn vertrek op den hoff laeten, mitsgaarders de helligte van het hoije, dat op de bembden onder desen marquisaet van Hoensbroek gewassen is.
7. In geval van haegelslag, merkelijke miswas of heyre cragt, het gene Godt verhouden wilt, sal sulke consideratie geschieden als andere herrschappen in dien val sullen doen, mits dat den pagter sal gehouden zijn sulks inwendig drij dagen naer den geledenen schaeden aen onsen tijdelijken rentmeester te verwettigen, op dat de visitatie behoorlijk kan gedaen worden, ende bij faute van behoorlijke aencondinge sal den paghter gene naerlaet connen pretendeeren.
8. sal den pagter gehouden zijn jaerlijks op sijne costen te planten 12 appel- ofte peereboomen in de weijden van den voors. hoff, en sal deselve wel voorsien tegens het aanstooten der beesten, bij faute van dien sal hij voor jeder boom moeten betalen eene halve croon, en bovendien sal hij nogh eenige pootinge doen van roode en popelwijden, en als den heere verpagter eenige andere plantagie wilde doen, so sal den pagter gehouden zijn de jonge boomen bijleveren, als ook goede sorge dragen, dat deselve door de besten niet beschadigd worden, ofte sal bij faute van dien als eenige door de beesten verdorven worden, gehouden zijn deselve op sijne costen bijplanten.
9. Sal den pagter gehouden zijn het brookhoudt soodanig te cappen, dat het-selve altijt in goeden staet blijft mits jaerlijx daeraf te cappen een sesde deel.
10. Sal den pagter ook gehouden zijn den bouw in sijne wanden en daeken op sijne eijgene costen te onderhouden, uytgenomen het leijendaek sal blijven tot onsen laste, maer in cas van reparatie van het selve sal den pagter gehouden zijn aen de leijendeckers cost en dranck te geven, so nogthans bij grooten winden of ander stroydake soude afgeworpen worden, sal den heere verpagter de keeperen laeten opleggen, betaelende aen de arbeijders den loon, en gevende den pagter in dien vall cost en dranck, blijvende het opleggen tot laste van den pagter, ende in cas van eenige andere reparatiens, die aen den voors. hoff moeten gedaen worden, sal den pagter gehouden zijn alle materialen bij te vaeren, en aen de werklijden cost en dranck te geven, blijvende den loon derselve tot laste van den heere verpagter, en soo enige reparatiens, of andere vragten ten dienste van het casteel Hoensbroek moeten gedaen worden, sal den pagter gehouden zijn de materialen daertoe te helpen bijvaeren, gelijk ook alle andere voor vallende vragten te helpen doen, en sal verders gehouden zijn, gelijk alle nabuyren van alhier in onse moolen te laeten maelen.
11. Den pagter sal, voor so veel als hem moogelijk is, sorge dragen, dat de weijers niet bestoolen worden, en wel toesien, dat het water niet afloopt, en so hij sulx gewaar word, sal hij hetselve moeten voorzien, en aen den rentmeester daeraf kennisse geven.

12. In cas van logeeringe van soldaten sal den heere verpagter de fouragie voor de paarden fourneeren en den pagter sal de soldaten becostigen, tenzijde dat dese langer bleven dan drij dagen, alsdan sal den heere verpagter vergoeden voor jeder ruyter twee, en voor jeder voetganger eenen schelling.

13. Den pagter sal gehouden zijn voor den heer verpagter eenen hondt te houden, als ook moeten permitteeren, dat het hoye van Neuwenhaeger bembde door sijnen bembden uytgevaeren word.

14. In cas dat den voors. hoff door vuer ofte brand door het versuym van den pagter, sijne kinder ofte desselfs domestiquen soude beschadigt worden, waervoor ons den Almagtigen Gott bewaeren wilt, sal den pagter sulx moeten vergoeden. Den pagter verbind hem verders deze voorenstaende conditiens exactelijk naer te coomen, onder obligatie van sijne persoon en goederen, daer en waer gelegen, mit beijdersijdig consent in de realisatie deser, voor regter competent, naer alle dese voors. artikelen sal den pagter sigh niet onderneemen van eenige opgaende boomen te cappen of snoijen, op poene van te verbeuren vijf en twintig guldens, hij sal ook gene uytgaende boomen moogen afcappen, het noodige brouwhoudt evenwel sal hem jaerlijx aangeweesen worden.

Verders worden voor den heere verpagter gereserveert alle vijvers aldaer gelegen, ende sal den pagter gehouden zijn in ons panhuys te moeten brouwen en in onse meulen te laeten maelen, sonder op eene of andere plaetse moegen brouwen noch maelen. Alsoo den afgaenden halfwin bij sijn vertrek sal mogen mede neemen de boomen met het stroo, ofte gelijk blijkt bij het accord tusschen ons en den pagter ingegaan ten tijde van de vercoopinge van omtrent dertig bounders uyt desen hoff, so is besloten, dat desen pagter bij sijn vertrek alles sal laeten gelijk bij sijn opcoomen vindt. Ter warer oirconde zijn hieraf twee eensluydende pagtcedulen gemaekt en van de partijen eijgenhandig onderteekent op ons casteel en residentie van Hoensbroek. Die et dato quo supra.

Wij ondergeschrevne geloven verders aen onsen pagter omme bij het uitgeven van den Aldenhoff in het toccomende daerinne te voorsien dat den pagter in de voorvallende vragen raakende ons huys van alhier den pagter van ter Wijer sal moeten helpen, het sij dan, dat wij mit den Aldenhoff eene veranderlinge maeken souden, dewelke sulke conditie onmogelijk maekt. actum als boven. Op verzoek van Rudolph Voncken hebben wij leenmannen ende greffier der Ceur-Ceulse manncamer tot Herle denselven hiermede gegigt ende gerealiseert. Actum Herle den 11e Septembris 1792.

Op versoeck van Sr. Rudolf Voncken in rem propriam ad realisandum oversendende den neffens gaande acte van koop, cessie en surrogatie hebben wij leenmannen etc. denselven in alle sijne delen en poincten gegigt, gegoed ende gerealiseert. Herle den 28 Januari 1794.

Extract uyt den gigt ende transport registre van het marquisaet Hoensbroeck. Op heden den vijftden dag des maands Augusti 1793 compareerde voor mij G. Klinkenberg, secretaris van het marquisaet Hoensbroeck, en de naergenoemde getuygens zijn excell. den heer Lotharius Franciscus Marquis van Hoensbroeck etc. welken heere comparant te kennen is gevende dat hij den hoff de Wijer met annexe goederen verpacht heeft aen Rudolf Voncken en dat de pagtinge daerof nog is duyrende voor 17 achtereenvolgende jaeren, item dat genegen was om dien hoff met goederen te vercoopen en ten dijen al over een jaer alle moijten gedaen hadde om dat profijtelijk te konnen doen, maer dat sulx altoost niet tot profijt heeft konnen geschieden ter oirsaake van gemelde pagtinge, mits dat uyt de pachtpenningen voor de coopers geenen interest te vinden was. Waeromme hooggemelden heer comparant hem beraeden en besprooken, en voor goed gevonden heeft van cragte deses bij forme van donatie inter vivos, of gifte onder de levende te cederen, te gunnen, te geeven en met warmerhand onwederroepelijk over te dragen, gelijk gunt, geeft en cedeert bij desen van nu af aen in vollen eygendomme aen den eersamen Joannes Leonardus Voraeschen, weduwnaer van wijlen Maria Mechtildis Loijsong uyt gemelden hoff soo veel boundertael van ackerland als denselven sal noodig hebben, om daermede aftemaaken de pachtginge van voors. pagter Voncken, ende sulx hetgene waermede dien pagter kan be-

vreedigen, stellende hem Voraeschen in dit opsicht den keus, uyt het selve ackerland, om daer van te nemen het gene best en ten profijtigsten voor hem daertoe dieneljik, en sulx vrij van lasten salvo schatti. Doende hooggemelden heere comparant dese donatie aen denselven Voraeschen onder conditie, en met den last dat den vorder rest van den hoff aen de wardije in coop sal moeten accepteren.

Den donataris Voraeschen alhier present verclaert de donatie door hooggemelde zijne excellentie als donateur bij desen een hem gedaen dankbaarlijk te accepteren en belooft den hoff de Wijer met de voordere annexee goederen bij coop aen de oprechte waerde te sullen accepteren. Welken volgens zijn hooggem. Heere aen en ten behoeve van Joannes Leonardus Voraeschen, verclaert bij wettigen tytel van coop en vercoop voor eeuwelijk en erfelijk over te dragen en de cederen het overig goed buyten het gene bij voors. donatie gegeven, te weten den hoff met alle verdere bouwagie genaemt de Wijer met annexe gaert, bouwplaetse, vijvers, weijde broeken en landerijen gelegen onder de banke van Herle, en dan de bembden onder desen marquisaet Hoensbroeck gelegen, soo ende gelijk denselven tegenwoordig in huyr beseten word door voors. Rudolph Voncken; item alnog de grondheerlijkheid, ende alle recht en gerechtigheid deses, item de chijscaerte met pagten, capuynen, vlaggeld, keuren etc. aen dit huys ofte hoff de Wijer gehorende, voor sooverre deese haer extendeert op het Hollands en buyten het marquisaet Hoensbroeck in dien verstande, dat den heer cedens voor hem reserveert het gedeelte der grondheerlijkheid en chijscaerte voor soo verre haer extendeert binnen dese heerlijkheid Hoensbroeck, buyten Hoensbroeck word in deesen aen den cooper gecedeert alle recht en gerechtigheid specteerende tot het huys en goederen van de Wijer; item alle adellijke praerogativen, dan nogh het recht van jagd en thiende aen desen hoff gehorende. Doende den heere vercooper desen vercoop om ende voor eene alige somme van 30.000 gulden brab. Maestr. cours. edog de Franse croonen ad vijff guldens gereekent, en andere speciens naer advenant en bovendien voor lycoop eene somme van 100 Fransche croonen, en mits dese vercoogden hoff en goederen beswaert is met differente capitaelen soo word in desen tot lasten van den cooper gecedeert tot voldoeninge der coopenningen eene capitaale somme van 20.000 guld. bbr. Maestrichter cours in behoeve van de heere Heldevier tot Maestricht, ad $3\frac{1}{2}$ ten hondert interesse. Item een capitael van 1.000 pattacons M. c. in behoeve van den heer canonik Camps, waervoor den hoff ter Eyk met verobligeert is, en van welke twee capitalen den heer cedent den interesse sal bij betalen tot prima Octobris aenstaende ter oorsaake dat den pacht van het loopende jaer, die met 1ma Octobris staet te vervallen door den heer verpagter ofte vercooper nog sal getrokken worden. Den rest der coopenningen sal den cooper moeten betalen agt dagen naer dat den heer vercooper de ratificatie en approbatie van desen vercoop van sijne heeren gebroeders, en geinteresseerde familie sal overgelevert hebben aen den cooper, welke ratificatie en approbatie sijn Exc. hem ten naesten verobligeert in te leveren. Den cooper alhier present verclaert desen coop te accepteren en verobligeert hem het restant der coopen. soo drae de approbatie ofte ratificatie hem overlevert word, te betalen, waervoor speciaalijk verobligeert sijn persoon en alle goederen, bovendien verobligeert den cooper hem den heere cedent, en desselvs voordere goederen te ontlasten van het capitael van 20.000 gulden inwendig twee maanden naer heden, en dat mits te redimeeren het capitael van een duysend pattacons in behoeve van den heer Camps ook inwendig twee maanden naer heden. Waertegens den heer cedent hem verobligeert van alle verdere capitaelen, waermede het huys en goederen van de Wijer beswaert is, derselven hof en goederen te ontlasten, ook binnen den tijd van twee maanden naer heden, sulx wedersijds onder verbintnisse en obligatie als na regten. Onder alle voor aangehaalde expressen conditiens en reserven den heere vercooper en donateur renonceert, soo op de gedonateerde als bij coop gecedeerde goederen voor nu en altoost in behoeve van den cooper en donateur stellende hem cooper en donataris in sijns donateurs en vercoopers recht, gerechtigheid, eigendomme em possessie met consent in de realisatie deses voor alle heeren, hoven en regters competent en constitutie op alle thoonderen deses, om daerbij te doen den eed noopende de doode handen, dat in desen niet en is gedaen, in behoeve dier, en in oirconde der waerheyd van hetgene voors. is, hebben

beijde partijen den heer donateur en verkooper en dan den donataris en cooper dese beneffens mij secretaris, de heer Wulff en H. Lintgens als getuygen hiertoe versogt, eijgenhandig geteekent op het hoogadelijke huys Hoensbroeck. Op datum voors.

De capitalen in desen vercoop vermelt, die den cooper te last heeft zijn Maest. cours, die belopen in cours van desen coop 24615 guldens, 7½ stuyver. Dus blijft voor den cooper te betaelen 5884 gulden 12½ st. Wij F.L.M. de Hoensbroeck verklaren op heeden den 8 Septembris 1793 ontfangen te hebben 5885 gulden min 7½ stuyvers uyt handen van J. L. Fouraschen, dus dese dienende voor quitantie. Actum als boven.

Volgende de gereclameerde constitutie, waerbij den heer grave Joseph marquis van Hoensbroeck door Hoog desselfs heeren gebroeders tot de ratificatie geauthoriseert is. . . . . Aldus geconstitueert, magtig gemaakt ende gegeven met macht van substitutie, en belofte van indemnissatie tot Haldesheim den 12 December 1793. Volgt de acte surrogatie.

Op heeden 15 Januari 1794 compareerde voor ons ondergeschreven getuygens Sr. Joannes Leonardus Voraeschen, weduwnaer van wijlen Mechtildis Loyson, inwoonder der banke Heerlen, welken comparant verklaert cragte deses bij surrogatie te cedeeren, en voor eewig over te draegen aen Sr. Rudolphus Voncken in huwelijck met de eerbaere Anna Maria Vernaus tegenwoordig woonagtig op het huys Ter Wijer, den hoff Ter Wijer met alle aanhoorige gronden, chijscaarte, en alle aanhoorige andere geregtigheden, daertoe specteerende, soo ende gelijk hij comparant die bij donatie en coop de dato den 5e August laestleden van sijn Excell. den Heere Marquis van Hoensbroeck verkregen heeft bij de vorenstaende acte. Doende hij comparant deese surrogatie en overdragt aen hem Voncken, om ende voor den prijs, soo als hij aen den heere marquis hooggemelt heeft moeten betaelen, en dat met lasten en onlasten, gelijk door hem Voraeschen geacquireert, verclarende hij Voraeschen door Voncken terugge ontfangen te hebben allen de penningen door hem tot inkoop betaalt aen sijn Excell. den heere marquis van Hoensbroeck. Rudolph Voncken alhier present verklaert deese surrogatie te accepteren, en Voraetschen verklaert te renuntieeren vooraf op de exceptie van onaengtelde penningen, ofte niet ontfangen gelden en dus dese te moeten dienen voor volle en absolute quitantie, voorders ook te renontieeren in behoeve van hem Voncken voor nu, en altoost, op voors. hoff en goederen ter Wijer, en op alles wat bij meergemelde acte van sijne Excellentie verkreegen heeft, stelt hem Voncken ten dien overal in sijne plaetse, regt ende gerechtigheid, en caveert voor goede surrogatie met consent in de realisatie deses, alwaer noodig, met constitutie op alle toonderen, om daerbij te doen den edt noopende de doode handen, dat in desen niet en is gedaan in behoeve derselven, en voorts uti moris. Aldus gecedeert, gesurrogeert, overgedragen en geaccepteert tot Hoensbroeck op dato voors., en in oircond der waarheid door parthijen neffens ons G. Klinkenberg etc. etc.

Op heeden den 15e Januari 1794 compareerde voor ons onderges. scheepenen enz. van het marquisaet Hoensbroeck Sr. Rodulphus Voncken, denwelcken in rem propriam nederleijde de vorenstaende acten van coop, ratificatie en surrogatie, ten fine van realisatie, welkers redelijk versoeck aennemende, hebben hem (naer dat hij den eed raakende de doode handen in conformiteyt van het placcaet van den 15e September 1753 uytgeswooren hadde) in de geacquireerde erven voor soo veel onder ons sorteeren, gegicht, gegolden en gerealiseert. Dus dese in hoede van rechten gekeert. Actum ut supra.

